

Una taxonomia de la regió actual: multiescalaritat, postcomplexitat i altres conceptes

Thomas PERRIN (2022). *La région au XXIe siècle. Perspectives de France et d'Europe*. Brussel·les: Peter Lang, 290 p.

ISBN (PDF) 9782807618046, ISBN (ePUB) 9782807618053

ISBN (MOBI) 9782807618060, ISBN (llibre enquadernat en rústica) 9782807618039, DOI 10.3726/b19503

Rafael Giménez-Capdevila

Societat Catalana de Geografia

rgcbcn@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-4825-7724>

Introducció

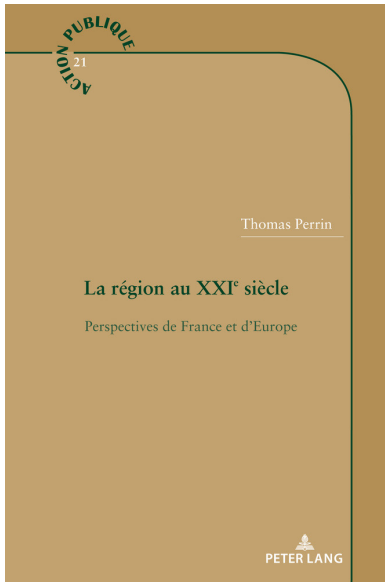
Escriure sobre la regió al segle XXI pot semblar, d'antuvi, un exercici poc innovador davant la immensitat de la producció que la Geografia ha consagrat a aquest concepte des de fa més d'un segle. En clau catalana, només cal recordar, ara que la Societat Catalana de Geografia (SCG) ha publicat la biografia de Lluís Solé Sabarís (Mendizàbal Riera *et al.*, 2022), l'assaig sobre el concepte de regió d'aquest fundador i president de la Societat (Solé Sabarís, 1975). I també les jornades que organitzà un altre president de la Societat a Barcelona, l'abril del 1989, amb destacats geògrafs de diversos països, les contribucions dels quals foren publicades en forma de llibre (Casassas Simó, 1990).

Tanmateix, Thomas Perrin (Milhau, 1976) s'hi ha aventurat i ara ofereix una obra curulla de conceptes novells, anàlisis acurades, estudis de cas rellevants i perspectives estimulants. Perrin no és un nouvingut a l'estudi de la regió i la regionalització a escala europea i francesa, com ho demostra la seva producció (Perrin, 2016, 2022), així com la coordinació de dos números monogràfics sobre aquesta temàtica en revistes acadèmiques franceses, una de Ciència Política (Perrin, 2017) i l'altra de Geografia (Perrin i Seys, 2019). Soci de la SCG, al febrer del 2019 hi impartí una conferència, publicada en occità en aquesta mateixa revista (Perrin, 2019), que en part coincideix amb el capítol 6 del llibre que ara es comenta.

L'autor és professor titular d'*aménagement*, ciències humanes i socials a l'Escola Superior d'Arquitectura de Montpeller i al Laboratori TVES de la Universitat

de Lilla¹. A més dels temes relacionats amb l'epistemologia de la regió, també aborda les polítiques i relacions culturals a escala regional. Sobre aquests temes realitzà la tesi doctoral, la traducció catalana de la qual fou editada amb prefaci de Francesc Morata (Perrin, 2013).

El llibre *La région au XXIe siècle. Perspectives de France et d'Europe* [‘La regió al segle XXI. Perspectives des de França i Europa’] ha estat publicat en francès

en diversos formats electrònics i en paper per l'editorial internacional Peter Lang. L'edició ha comptat amb el suport de la Regió Hauts-de-France i del laboratori TVES de la Universitat de Lilla. Es tracta d'una obra derivada del que s'anomena “posició i projecte científic” dins del concurs d'habilitació per dirigir recerques (HDR), que l'autor superà el juny del 2020 per integrar-se de manera estable dins del sistema universitari francès, i que aleshores titulà *Refaire région. Pour une considération de la région en aménagement* [‘Refer regió. Per a una consideració de la regió en ordenació’].

En aquest punt convé fer una disquisició a propòsit de la traducció al català del mot francès *aménagement*. Quan s'empra en l'expressió *aménagement du territoire* se sol traduir per ordenació o planificació del territori. Ara bé, quan *aménagement* es troba sol, pot ser planificació, desenvolupament, disseny, gestió, ordenament, adaptació, equipament, urbanisme i algun terme més que s'allunya de la temàtica territorial. En general, es tracta de disposar determinats elements en un espai. D'acord amb la definició que en fan Pierre Merlin i Françoise Choay (1988, p. 37), l'*aménagement* que s'estudia a les universitats franceses abastaria les actuacions voluntàries, generalment impulsades pels poders públics, que cal dur a terme per distribuir amb ordre sobre el territori els habitants i llurs activitats, les construccions, els equipaments i els mitjans de comunicació. Afegeixen que l'*aménagement* es pot concebre a qualsevol escala: l'interior d'un edifici, una ciutat, un país, un continent.

Anàlisi

Thomas Perrin considera la regió “com una construcció social, que evoluciona en interacció permanent amb la societat que la concep i la posa en pràctica”,

1. Laboratoire Territoires, Villes, Environnement & Société (TVES). <https://tves.univ-lille.fr/> (consultat 21/12/2022).

d'acord amb una “perspectiva constructivista i pragmàtica” (p. 11)². L'obra s'estructura en set capítols. Els tres primers es dediquen a “les evolucions conceptuals i empíriques de la regió en l'àmbit de l'*aménagement*”. Els quatre següents se centren en estudis de casos que permeten “il·lustrar aquestes evolucions a diferents escales” (p. 123). Al final de cada capítol, una conclusió serveix de síntesi de les idees aportades.

El primer capítol repassa l'evolució de la noció epistemològica de la regió. La institucionalització universitària de la Geografia a França, a principis del segle xx, fou basada en la noció de regió, que junt amb *milieu* i paisatge van configurar “la Geografia com a disciplina científica a la intersecció de les ciències naturals, la sociologia i la història” (p. 18). Cap a mitjan de segle apareix la regió econòmica, fonament de la ciència regional, que representa la dimensió espacial del comportament dels agents econòmics. Aviat arriba la dimensió política de la regió, sempre percebuda des del prisma de l'estat on s'insereix, és a dir la Geografia al servei de les necessitats del poder polític: la regió com a escala fundadora de l'ordenació del territori.

La llarga gestació de la regionalització a França, amb referències al Regne Unit, Espanya i Itàlia, mereix un apartat sencer. Tot seguit aborda la Geografia regional postmoderna, a partir de la reorientació humanista i fenomenològica, neomarxista i radical: la regió com a producte de pràctiques socials que, amb la dimensió política, conduiran a la institucionalització de les regions. Para atenció als moviments regionalistes, que l'autor assimila als nacionalistes –com el català–, però sense designar-los així per la mala reputació d'aquest terme a França des dels anys 1930. Utilitza l'expressió “regionalisme polític”, però no fa referència a moviments d'alliberament nacional; la reducció a regionalisme d'aquests moviments comporta que no expliqui prou bé el fenomen. Aquest apartat es completa amb el neoregionalisme, tant subestatal com macro-regional. Ara bé, quan es parla d'estats, implícitament es fa referència als “grans” estats-nació, França, Itàlia, Espanya, Alemanya, Regne Unit, però mai als “petits”, com Suïssa, Països Baixos, Luxemburg o Eslovènia. Es tracta de models d'estats –ciutats-estat o regions-estat– que es passen per alt en aquestes anàlisis “regionals”. Aquí aflora el “reescalament” de l'estat proposat per Brenner i el paper de les àrees metropolitanes, així com el dilema de la regió política dins del perímetre institucional, sovint confrontada a les dinàmiques i xarxes espacials exògenes, tot i que no considera que territori i xarxes siguin principis rivals d'organització espacial.

El darrer dels apartats del primer capítol analitza la fragmentació (*éclatement*) dels territoris. Les regions metropolitanes són emblemàtiques de la postmodernitat espacial i territorial, perquè expliciten la visió relacional de la regió. Aquesta s'oposa a les concepcions territorialistes, perquè està feta per xarxes heterogènies i complexes de relacions socials, en un espai obert, fluït, de deli-

2. Les cites de l'obra ressenyada han estat traduïdes per l'autor de la ressenya.

mitacions poroses i postestructuralista. Acaba amb la noció de *soft-space*, els territoris de projecte o divisions *ad hoc*, amb límits difusos (*fuzzy boundaries*), com ara les regions transfrontereres que es prenen de base per a programes de la Unió Europea.

L'autor conclou el capítol recordant que la regió és un concepte científic i un instrument de la política territorial ensem, en un procés dialèctic entre ciència i política.

El segon capítol s'endinsa en la dimensió cultural de la regió i també la seva europeïtzació. Thomas Perrin considera que tot allò que és subestatal (i no és local) ha de ser regional: “llengües regionals”, “regions amb forta identitat”, “particularismes regionals”. A França no és estrany trobar-se amb l'expressió “nacionalismes regionals”, com ho fan Giblin o Tétart (p. 60). En canvi, destaca que des del segle XIX, junt a “la construcció triomfant dels estats-nació” també es constata “el despertar dels nacionalismes a escala subestatal” (p. 59). Un garbuix per no reconèixer que algunes d'aquestes “regions” són, de fet, (part de) nacions sense estat (en l'actualitat). Més endavant, sí que parla de nacions sense estat, concepte que atribueix al políticòleg Jacques Leruez (1983) en un llibre sobre Escòcia, però que a Catalunya s'empra de molt abans. Perrin també reconeix “la dificultat de distingir entre regionalisme o nacionalisme segons el punt de vista escalar i territorial, o el punt de vista cultural i identitari; segons també l'emissor del missatge, tenint en compte l'alta càrrega simbòlica i política d'aquest tema” (p. 60).

El políticòleg Stein Rokkan, que l'autor cita en aquest capítol, ho descriu en altres termes, potser més geogràfics, com una tipologia de les perifèries, entre les quals les dels centres frustrats: territoris que haurien pogut construir llur pròpia centralitat, però que foren confrontats a dinàmiques més fortes d'integració per part d'altres centres. Exemples d'aquest cas serien Occitània, Catalunya, Escòcia o Baviera (p. 59-60). Per a Perrin, alguns “moviments autonomistes”, entre els quals cita el de Catalunya, s'han atribuït el concepte de nació sense estat “per denominar una identitat i cultura de dimensió nacional, però encaixada (*enchâssée*) en un territori subestatal regional”. Així, a partir de la regió cultural i dels “particularismes”, l'autor arriba a les nacions sense estat, tot aportant nombroses referències franceses, però cap de catalana. Afirmar que un centenar de regions de la Unió Europea (UE), més de la meitat del total, contenen minories lingüístiques i culturals (p. 61). Aquest capital identitari geohistòric, en forma de territori viscut, pot confrontar-se a la geografia institucional, i té rellevància en la creació de xarxes interregionals, l'impuls a la cooperació transfronterera i a les euroregions. L'europeïtzació i la governança multinivells se'n veuen afectades.

El tercer capítol es dedica a elaborar un marc teòric i empíric d'anàlisi de la regió contemporània a Europa, per precisar-ne el lloc i la significació com a dispositiu d'*aménagement* i de desenvolupament dels territoris. Reconeix que trobar una definició estabilitzada de regió no té sentit, tenint en compte la

polisèmia del terme i les múltiples escales espacials i territorials que comprèn, com la metropolitana (p. 79). Per això proposa taules (p. 81 i 85) que permeten entendre els diversos conceptes de regió i qui els ha aportat. Aquí n'avança una nova definició com “un conjunt territorial determinat i organitzat segons criteris evolutius i multivariats, a una escala intermèdia i diferent a la d'un estat sobirà” (p. 84). Això no obstant, tot seguit analitza la macro-regionalització interna dels estats, com la de França del 2015, i europea; i les mega-regions o complexos policèntrics formats per regions metropolitanes.

La regió Occitània, el resultat de la fusió no pas consentida sinó forçada pel legislador francès sense consultar ni la població ni els electes regionals i locals, protagonitza el quart capítol. Una regió que adopta el nom d'un domini lingüístic més ampli amb el que no s'ha de confondre, que l'autor pren aquí com a base per a l'anàlisi de “la posada en pràctica de la interterritorialitat i del paper de la cooperació territorial multinivell en la construcció de conjunts (neo-)regionals complexos” (p. 126).

El cinquè capítol té per objecte l'euroregionalització, un concepte que deriva de la convergència de dos fenòmens politico-territorials: la metropolitanització i l'europèitització. Hi analitza la frontera nord-est de França, una zona especialment activa en la construcció europea des de la reconciliació franco-alemanya i amb projectes urbans transfronterers destacats (Basilea, Estrasburg, Belval a Luxemburg).

El capítol sisè s'ocupa de la macro-regionalització a la Mediterrània occidental, a partir de les configuracions que des dels anys 1990 pren l'anomenat Arc Llatí o Mediterrani (nord-)occidental (a vegades, sigles MEDOC). És aquí on insereix un requadre de dues pàgines i mitja per explicar les tenses relacions Espanya/Catalunya dels darrers anys (p. 199-201). Interpreta la crisi institucional provocada pel procés fins avui fallit d'independència de Catalunya com una interrogació de “l'evolució del regionalisme i de la dinàmica de reescalament a Europa”, tot citant significativament un article sobre la contradiplomàcia espanyola al respecte (p. 198). Això tindria concretament conseqüències sobre els projectes de macro-regionalització al Mediterrani occidental, perquè Catalunya n'és un dels territoris líders, mentre l'Estat espanyol té el control dels fons estructurals europeus i d'altres polítiques comunitàries, com la de les xarxes transeuropees de transport. L'autor assenyala el retard en l'execució del corredor ferroviari mediterrani com una conseqüència d'aquestes desavinences, citant Josep V. Boira, tot i que també creu que des del 2018, amb el canvi de govern a Espanya i el nomenament de Boira com a coordinador per al corredor, es pot desencallar. Per tant, afirma el pes dels paràmetres polítics (*realpolitik*, *politics* en anglès), on “els estats conserven una capacitat preponderant” en l'evolució de la macro-regionalització (p. 199).

El darrer dels capítols, el setè, és una mena de resum o síntesi dels anteriors, però també és on apunta el valor afegit de l'obra. Hi descriu alguns conceptes nous que apareixen en la gestió del territori, com governança cooperativa i

“coopetició” (cooperació i competició) (p. 222). Hi defensa una visió post-complexa de l'*aménagement*, on l'ordenació del territori és al cor de les solucions als reptes democràtics (p. 230) i on la cooperació territorial articula les lògiques de fluxos i xarxes amb la fixesa de les delimitacions administratives i decisòries (p. 234). Reivindica la regió (tal com l'entén, a diverses escales i configuracions) com l'esglaió d'intermediarietat i d'articulació dels territoris i de les societats, perquè aporta marcs d'actuació renovats davant la fragmentació territorial i social. Tant creu l'autor en la pertinença de la regió, que la fa protagonista de la refundació de la construcció social, territorial i política de la UE (p. 242-243). Una proposta que avança en la línia de la formulada ara fa vint anys des de l'Eurocongrés 2000 dels espais occitans i catalans: “la base de la construcció de la Unió Europea del futur s'hauria de fonamentar en les diverses identitats culturals (pobles o nacionalitats) que la componen, assentades cadascuna d'elles històricament en un espai territorial determinat” (Eurocongrés 2000, 2003, p. 99).

L'obra es clou amb una succinta conclusió, on l'autor reitera el lloc destacat que ocupa la regió en l'ordenació del territori i el desenvolupament de les societats europees actuals. Així mateix, subratlla que la visió postcomplexa reconeix la importància de les variables culturals i identitàries en la relació entre societats i territoris, de manera que emfasitza el lligam entre la ciutadania i les actuacions públiques (p. 247).

Valoració final

Thomas Perrin presenta en aquest llibre una recerca de llarg recorregut, ben documentada, que abasta una temàtica en profunditat, des de diversos punts de vista acadèmics i funcionals. Es tracta d'una obra de referència que orienta sobre l'evolució del concepte de regió, que ha esdevingut extremadament complex, potser líquid per dir-ho a la manera de Zygmunt Bauman. En aquest sentit, cal lamentar que el títol no sigui prou explícit pel que conté l'obra. Hi podia haver afegit el concepte de multiescalaritat, que apareix sovint al text, per fer-lo més comprensible.

Les nombroses taules que sintetitzen el text, així com els requadres per aprofundir en un tema i les figures, entre les quals alguns mapes temàtics, aporten una informació útil. En canvi, algunes figures no tenen font i la bibliografia no està ben ordenada alfabèticament, a més de contenir alguns errors sensibles per al públic català.³

En tractar-se la regió d'un concepte geogràfic per excel·lència, és en primer lloc al col·lectiu de geògrafes i geògrafs a qui va dirigida l'obra. Però en ser alhora un objecte geogràfic d'ús quotidià en l'ordenació del territori i la política,

3. Les cites a obres de Joan Vicente Rufi són entrades pel segon cognom, una circumstància que pot confondre.

interessa a un espectre molt més ampli de persones, que abasta el conjunt de les Ciències Socials.

D'escriptura densa i rica, tanmateix no és de lectura feixuga. Fins i tot hi insereix alguna picada d'ullet, com quan encapçala un subcapítol amb *L'Europe et les régions: je t'aime moi non plus* (p. 66), parafrasejant el títol de la cançó de Jane Birkin i Serge Gainsbourg. Tot i que algunes idees es repeteixen en diferents capítols, l'autor hi fa referència en notes a peu de pàgina i així es veu la pertinència de la reiteració.

En definitiva, Thomas Perrin ha publicat una obra de gran utilitat, indispensable en la biblioteca geogràfica, i que guia a través del laberint postcomplex del concepte de regió.

Referències

- CASASSAS SIMÓ, Lluís (coord.) (1990). *La regionalització del territori i els ens intermedis*. Barcelona: Diputació de Barcelona/Societat Catalana de Geografia.
- EUROCONGRÉS 2000 (2003). *Proposta per a Europa. Conclusions generals*. Barcelona: Fundació Occitanocatalana.
- MENDIZÀBAL RIERA, Enric; Aimada SOLÉ FIGUERAS; Liliانا SOLÉ FIGUERAS (2022). *Lluís Solé Sabarís en la geografia de Catalunya. Una biografia*. Barcelona: Societat Catalana de Geografia.
- MERLIN, Pierre; Françoise CHOAY (1988). *Dictionnaire de l'urbanisme et de l'aménagement*. París: Presses Universitaires de France.
- PERRIN, Thomas (2013). *Cultura i Euroregions. Catalunya en l'Arc Mediterrani*. Barcelona: Aresta.
- (2016). “Neo-Regionalismo y movilización de los entes sub-estatales en Europa”, dins: Celso CANCELA OUTEDA; Antoni DURÀ GUIMERÀ; Andrea NOFERINI [coord.]. *Europa, políticas públicas y gobernanza. Las ideas y las redes de un académico europeísta: en recuerdo de Francesc Morata*. Santiago de Compostel·la: Andavira, p. 145-152.
- [coord.] (2017). “L'Europe des régions. Quel retour?”. *Pôle Sud. Revue de science politique de l'Europe méridionale*, núm. 46, p. 5-20. DOI: <https://doi.org/10.3917/psud.046.0005>
- (2019). “Dinámicas macro-regionales en Mediterránea occidental: cap a un renovament de la cooperacion territoriala”. *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, núm. 87, p. 167-190. DOI: <https://doi.org/10.2436/20.3002.01.177>
- [ed.] (2022). *Regions and Regional Planning. Experiences from France and Europe*. Abingdon: Routledge.
- PERRIN, Thomas; François-Olivier SEYS [coord.] (2019). “Régions en tension, régions en recomposition. Le Sud-Ouest européen en perspective”. *Sud-Ouest Européen*, núm. 48, p. 5-9. DOI: <https://doi.org/10.4000/soe.5724>
- SOLÉ SABARÍS, Lluís (1975). “Sobre el concepte de regió geogràfica i la seva evolució”, dins: SOCIETAT CATALANA DE GEOGRAFIA. *Miscel·lània Pau Vila. Biografia - Bibliografia - Treballs d'homenatge*. Granollers: Montblanc-Martín, p. 413-477.